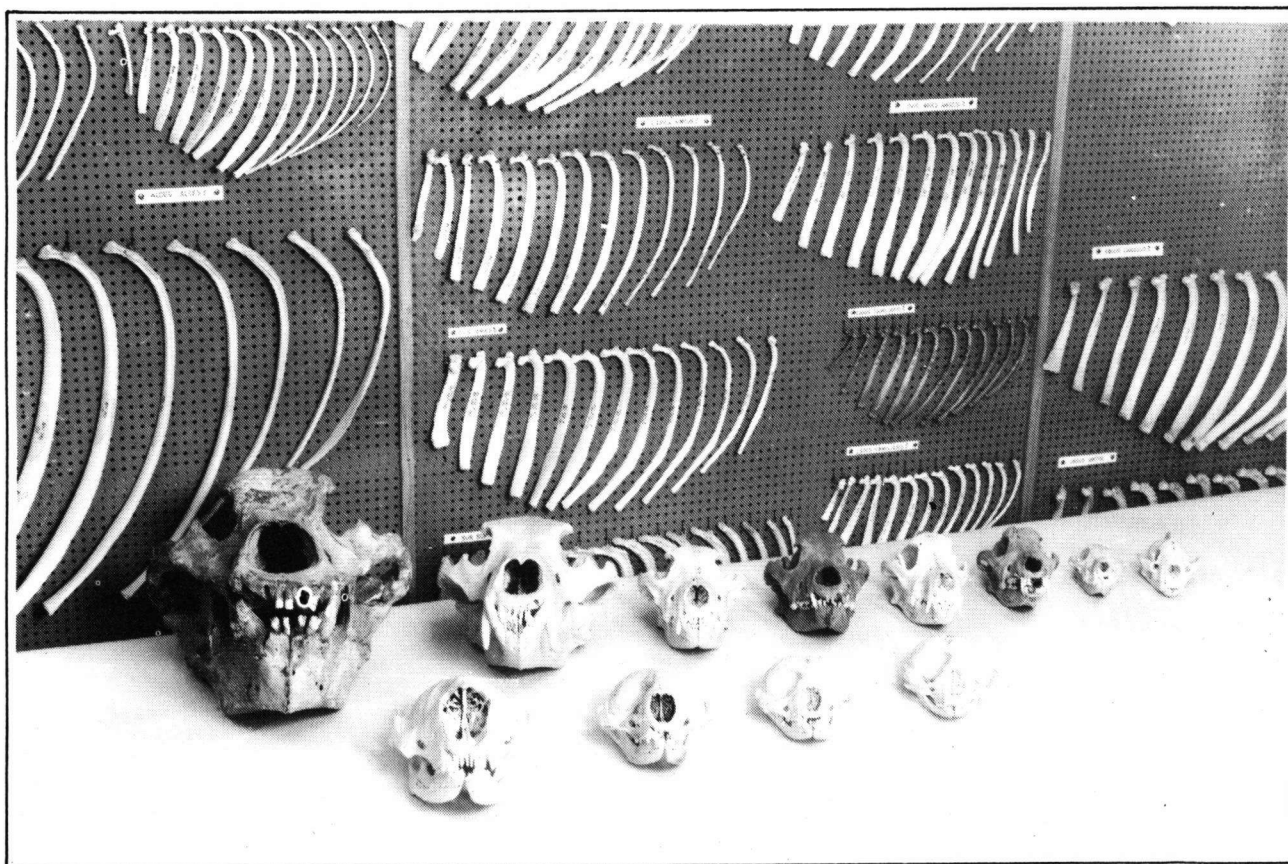

DE ZOÖLOGISCHE VERGELIJKINGSCOLLECTIE VAN HET BIOLOGISCH-ARCHEOLOGISCH INSTITUUT TE GRONINGEN

A. T. Clason

Aan de opbouw van de recente vergelijkingscollectie van de archeozoölogische afdeling van het Biologisch-Archeologisch Instituut in Groningen werd ruim 25 jaar gewerkt. Zij is echter nog steeds niet voltooid (CLASON, 1975, 1983 (1986)). De vergelijkingscollectie is noodzakelijk voor een goede determinatie van subfossiel dierlijk materiaal, dat vooral bij opgravingen van pre- en protohistorische nederzettingen, grafvelden etc., gevonden wordt. In Nederland kennen we tot nu toe,

op één uitzondering na, geen dierlijke resten uit nederzettingen uit perioden die ouder zijn dan het Atlanticum. Dit hangt samen met de geologische geschiedenis en de bodemgesteldheid van Nederland. Beenderen en andere organische resten blijven goed bewaard onder de waterspiegel, m.a.w. in de laaggelegen kustgebieden en langs de rivieren. Beenderen blijven ook goed geconserveerd in een kalkrijke omgeving, zoals de gangen van de vuursteenmijnen in het mergelgebied

van Zuid-Limburg in Nederland en in België. Evenals in schelpafvallagen, zoals die in een laatneolithische nederzetting bij Kolhorn in Noord-Holland werden aangetroffen. Beenderen blijven eveneens goed bewaard in de mest- en kleilagen van de terpen in de provincies Groningen en Friesland, in middeleeuwse en latere bewoningslagen, afvalkuilen, beerputten en grachtvullingen van steden en dorpen. Beenderen blijven in het geheel niet of niet goed bewaard in de hoger gelegen delen van Nederland: de zandgronden van het Noorden, Midden en Zuiden van het land en het kalkarme Zuidlimburgse loessgebied. Dierlijk afval dat door paleolithische en mesolithische jagers in deze gebieden in hun kampen werd achtergelaten, wordt niet teruggevonden. Beter bewaard zullen de maaltijdresten zijn van diegenen, die in het kustgebied woonden. De kust bevond zich echter meer naar het noordwesten, ver verwijderd van de tegenwoordige kust. De paleolithische en mesolithische vondsten liggen ten gevolge van de sinds het einde van de ijstijd steeds stijgende zeespiegel ver buiten de tegenwoordige kustlijn of zijn bedekt met vele meters sediment.

De oudste bewoningssporen uit het westelijk kustgebied kunnen vanaf ca. 3400 v.Chr. (ongecalibreerd) in het Atlanticum gedateerd worden. Swifterbant in de Flevopolder, Bergschenhoek onder Rotterdam en de Hazendonk in de Alblasserwaard.

De enige uitzondering hierop zijn de vondsten van de Belvédère bij Maastricht, waar dierlijke resten in associatie met stenen werktuigen uit het Paleolithicum gevonden werden (VAN KOLFSCHOTEN, 1985).

De vergelijkingscollectie van het B.A.I. is in de eerste plaats bedoeld voor de determinatie van resten van soorten, die gedurende de laatste 10 000 jaar in Europa leefden en die de mens tot voedsel dienden of in zijn nabijheid voorkwamen (CLASON, 1977). In een aantal gevallen is het ook mogelijk de collectie te gebruiken om fossiele beenderen tot de familie of zelfs soort te determineren, bijvoorbeeld de resten van oeros, wild paard, edelhert, eland en rendier.

Tot nu toe zijn zoogdieren genoemd, maar de collectie bevat ook de resten van een groot aantal vogelsoorten en Noordwesteuropese zee- en zoetwatervissoorten, kleine collecties van skeletten van amfibieën en reptielen en schelpen van molluscanen. Een collectie van recente mijten en andere insecten is in opbouw.

De skeletten van de vertebraten zijn per skeletdeel en vervolgens per diergroep gerangschikt in schuifladen. Dat wil zeggen

de schedels en de lange beenderen; de wervels en ribben van grotere zoogdier- en vogelsoorten zijn aan de wanden opgehangen. Elk skeletdeel is voorzien van het B.A.I.-nummer en de wetenschappelijke naam van de soort.

We streven ernaar, van elke vertebratensoort uit Noordwest- en Midden-Europa het skelet van een volwassen vrouwelijk en mannelijk exemplaar in de collectie te hebben. Daarnaast zijn er van veel soorten meerdere exemplaren aanwezig, die in dozen worden opgeborgen.

Sinds enige tijd zijn Mw. Prummel en de preparateur de heer Kusters bezig met de inrichting van een aparte collectie skeletten van onvolwassen zoogdieren. Hiervan zijn de schedeldelen nog niet vergroeid, evenmin als de schacht en de twee gewrichts uiteinden van de lange beenderen. Vooral voor de determinatie van landbouw-huisdier-soorten, waarvan vaak beenderen van jong geslachte dieren gevonden worden, is dit belangrijk. Van de vissoorten zijn skeletreksen van jong tot oud aanwezig. Anders dan bij zoogdieren blijft een vis zijn leven lang doorgroeien.

De Groningse vergelijkingscollectie bestaat hoofdzakelijk uit skeletten van dieren die een natuurlijke dood vonden. Deze worden verkregen van personen en instellingen. Vooral van de kleine roofdieren, roofvogels en steltlopers kunnen we nog steeds doodgevonden dieren gebruiken.

Naast een vergelijkingscollectie kunnen ook determinatieboeken gebruikt worden bij het determineren van skeletdelen. Bijgevoegd is een lijst van determinatiewerken.

LITERATUUR

CLASON, A.T., 1975: De vergelijkingscollectie en het werk van de archaeozoologische afdeling van het Biologisch-Archaeologisch Instituut in Groningen. *Lutra*, 17, 9-16

CLASON, A.T., 1977: Jacht en Veeteelt. Van Prehistorie tot Middeleeuwen. Unieboek, Haarlem

CLASON, A.T., 1983(1986): The zoological reference collection of the Biologisch-Archaeologisch Instituut in Groningen. *Palaeohistoria* 25, 211-216. Appendix: The catalogue of the reference collection of the B.A.I. on microfiches

KOLFSCHOTEN, T.VAN, 1985: The Middle Pleistocene (Saalian) and Late Pleistocene (Weichselian) mammal faunas from Maastricht-Belvédère (Southern Limburg, The Netherlands. *Med.R.G.D.*, 39, 1, 45-74

LIJST VAN DETERMINATIEBOEKEN
(niet volledig)

- BACHER, A., 1967: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen des postkranialen Skeletts in Mitteleuropa vorkommender Schwäne und Gänse. Thesis, München
- BOESSNECK, J., MÜLLER, H.-H. & TEICHERT, M., 1964: Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen Schaf (*Ovis aries* Linné) und Ziege (*Capra hircus* Linné). Kühn-Archiv, 78, 5-129
- CHALINE, J., BAUDVIN, H., JANSNOT, D. & SAINT-GIRONS, M.-C., 1974: Les proies des rapaces. Paris
- CORNWALL, I.W., 1956, '1976: Bones for the archaeologist. London
- DEGERBØL, B. & FREDSKILD, B., 1970: The Urus (*Bos primigenius* Bojanus) and Neolithic domesticated cattle (*Bos taurus domesticus* Linné) in Denmark (= Biologiske Skrifter, 17, 1). København
- DESSE, G. & DESSE, J., 1976: Diagnostic des pièces rachidiennes des téléostéens et des chondrichthyes III. Paris
- ENTROP, B., 1965: Schelpen vinden en herkennen. Zutphen
- ERBENS DOBLER, K., 1968: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen des postkranialen Skeletts in Mitteleuropa vorkommender mittelgrosser Hühnervögel. Thesis, München
- FICK, O.K.M., 1974: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen europäischer Taubenarten. Thesis, München
- GAFFREY, G., 1953: Die Schädel der mitteleuropäischen Säugetiere. Abhandlungen und Berichte aus dem Staatlichen Museum für Tierkunde - Forschungsinstitut Dresden, 21, 5-123, Leipzig
- GILBERT, B.M., 1973: Mammalian osteo-archaeology: North America. Columbia
- GITTENBERGER, E., BACKHUYS, W. & RIPKEN, TH. E. J., 1970: De landslakken van Nederland. Amsterdam
- HUÉ, E., 1907: Musée Ostéologique. Paris
- HUGHES, H.V. & DRANSFIELD, J.W., 1953: McFadyean's osteology and anthropology of the domesticated animals. Aberdeen
- HUSSON, A.M., 1962: Het determineren van schedelresten van zoogdieren in braakballen van uilen (= Zoölogische Bijdragen 5). Leiden
- JANUS, H., n.d.: Onze land- en zoetwaterslakken en -mossels. Zutphen
- KERKHOFF, N.C., 1987: Zoogdierresten in de Nederlandse bodem. Eigen uitgave
- KRAFT, E., 1972: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen nord- und mitteleuropäischer kleinerer Hühnervögel. Thesis, München
- LANGER, G., 1980: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen in Mitteleuropa vorkommender mittelgrosser Eulenarten. Thesis, München
- LEPIKSAAR, J. & HEINRICH, D., 1977: Untersuchungen an Fischresten aus der frühmittelalterlichen Siedlung Haithabu (= Berichte über die Ausgrabungen in Haithabu, 10). Neumünster
- MILNE-EDWARDS, A., 1867-1868: Recherches anatomiques et paléontologiques pour servir à l'histoire des oiseaux fossiles de la France. Paris
- OLSEN, S.J., 1960: Post-cranial skeletal characters of *Bison* and *Bos* (= Papers of the Peabody Museum of Archaeology and Ethnology, 35, 4). Cambridge
- OTTO, CHR., 1981: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen in Zentraleuropa vorkommender mittelgrosser Accipitridae (Schädel, Brustbein, Schultergürtel und Vorderextremitäten). Thesis, München
- PALES, L. & LAMBERT, CH., 1971a: Atlas ostéologique des mammifères. I. Les membres, herbivores. Paris

- PALES, L. & LAMBERT, CH., 1971b: Atlas ostéologique des mammifères. I. Les membres, carnivores. Paris
- PETERS, J., 1986: Osteomorphology and osteometry of the appendicular skeleton of African Buffalo *Syncerus caffer* (Sparrman, 1779) and cattle, *Bos primigenius* F. *taurus* Bojanus, 1827. Occasional papers Laboratorium voor Paleontologie, Rijksuniversiteit Gent, 1. Gent
- PETERS, J., 1986: Osteomorphology and osteometry of the appendicular skeleton of Grant's gazelle, *Gazella granti* Brooke, 1872, Bokor Reedhuck, *Redunda redunda* (Pallas, 1767) and Bushbuck, *Tragelaphus scriptus* (Pallas, 1766). Occasional papers Laboratorium voor Paleontologie, Rijksuniversiteit Gent, 2. Gent
- PRUMMEL, W. & FRISCH, H.-J., 1986: A guide for distinction of species, sex and body size in bones of sheep and goat. Journal of Archaeological Science, 13, 567-577
- SCHMID, E., 1972: Atlas of animal bones/Knochenatlas. Elsevier, Amsterdam
- STAMPFLI, H.R., 1963: Wisent (*Bison bonasus* Linné, 1758), Ur (*Bos primigenius* Bojanus, 1827) und Hausrind (*Bos taurus* Linné, 1758). In: J. BOESSNECK, J.P. JEQUIER & H.R. STAMPFLI: Die Tierreste (= Seeberg Burgäschisee-Süd 3). Bern, 117-196
- WALKER, R., 1985: A guide to the post-cranial bones of East African animals. Hylochoerus Press, Norwich, England
- WOEFFLE, E., 1967: Vergleichend morphologische Untersuchungen an Einzelknochen des postkranialen Skelettes in Mitteleuropa vorkommender Enten, Halbgänse und Säuer. Thesis, München

ADRES VAN DE AUTEUR

Dr. A.T. Clason
Biologisch-Archeologisch Instituut
Poststraat 6
9712 ER Groningen

